

**ІНСТРУКЦІЯ
ПРО ПОРЯДОК ОБЛІКУ, РЕЄСТРАЦІЇ, УТРИМАННЯ
І РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТНИКІВ АРХІТЕКТУРИ,
ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ДЕРЖАВНОЮ ОХОРОНОЮ**

*Затверджена Головою Комітету
в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР
8 квітня 1949 року*

ВСТУП

Ця інструкція складена на підставі п. 5 постанови Ради Міністрів СРСР від 14 жовтня 1948 року за № 3898 «Про заходи поліпшення охорони пам'ятників культури», а також на розвиток доданого до неї «Положення про охорону пам'ятників культури». Інструкція ставить за мету встановлення порядку виявлення й обліку пам'ятників архітектури та правил їх утримання, тобто умов експлуатації і провадження ремонтно-реставраційних робіт.

У додатках наводяться пояснення щодо заповнення форм обліку, форм дозволів на право проведення різних робіт по пам'ятниках архітектури та ряд методичних вказівок щодо провадження фіксації (обмірів) пам'ятників архітектури, основні вказівки про порядок проведення ремонтно-реставраційних робіт тощо.

Виконання правил, передбачених цією інструкцією, обов'язкове для всіх органів Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР, на які покладені виявлення, облік, реєстрація і подання на затвердження списків пам'яток архітектури, що підлягають державній охороні, здійснення керівництва і контроль за правильністю використання і порядком провадження ремонтно-реставраційних робіт по пам'ятниках архітектури, для організацій, що здійснюють планування і забудову міст, для всіх архітектурних, наукових і експертних рад, а також для головних архітекторів міст і місцевих виконавчих комітетів Рад депутатів трудящих.

Додержання правил, викладених в інструкції, обов'язкове також для всіх установ, підприємств і організацій, незалежно від відомчої підпорядкованості, а також і для приватних осіб, у віданні або використанні яких знаходяться пам'ятники архітектури, що перебувають під охороною держави.

Розділ I

ОБЛІК, РЕЄСТРАЦІЯ І ФІКСАЦІЯ ПАМ'ЯТНИКІВ АРХІТЕКТУРИ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Пам'ятники архітектури, що знаходяться на території Союзу РСР і мають наукове, історико-художнє або історико-архітектурне значення, є недоторканим всенародним надбанням і перебувають під охороною держави.

Пам'ятниками архітектури є як споруди, що цілком збереглися, так і пошкоджені або їх руїни, а також частини стародавніх споруд, вбудовані в пізніші будинки.

2. Пам'ятником архітектури можуть бути:

А. Окремо розташовані пам'ятники:

а) Цивільні споруди: палаци, замки, театри, будинки спеціального призначення — казарми, кордегардії, університети, лікарні, гостинні двори, школи та інші громадські будівлі, садибні будинки, жилі будинки в місті, селянські хати, комори, млини, колодязі, мости, набережні, огорожі, альтанки та ін.

б) Культові будівлі: собори, церкви, дзвіниці, мечеті, медресе, мінарети, костюли, кирки, синагоги, каплиці, усипальниці, мавзолеї та ін.

в) Військово-історичні споруди: окремі башти, залишки кріпосних стін, бастіони, арсенали та ін.

Б. Групові пам'ятники (ансамблі, комплекси)¹:

а) Міста, населені пункти або частина їх (район, площа, вулиця), що зберегли історичне планування або значну кількість історико-художніх будівель і споруд.

б) Кремлі, стародавні фортеці, оточені стінами з баштами, валами та іншими стародавніми фортифікаційними спорудами.

в) Монастирі з усіма спорудами (історично їм належними), що містяться у монастирській огорожі, а також споруди, що знаходяться поза огорожею, але зв'язані з комплексом монастиря.

г) Садиби, що зберегли стару планировку, з усіма садибними спорудами, парком і всіма парковими спорудами (ставами, каналами, містками, павільйонами, скульптурами і т. п.). Окремі парки, що зберегли історичне планування, стару і рідкісну рослинність.

3. Твори монументального живопису і декоративного прикладного мистецтва (фрески, темпера, живопис маслом, мозаїки, майоліки, кахлі та ін.), скульптури (кругла скульптура, барельєфи та ін.) і предмети прикладного мистецтва (іконостаси, меблі, люстри, дзеркала, gobelени, решітки, дерев'яна різьба, печі та ін.), що історично зв'язані з пам'ятниками архітектури та їм належать, охороняються разом з пам'ятником.

4. Всі пам'ятники архітектури, перелічені в параграфі 1 і 2 цієї інструкції, що знаходяться на території Союзу Радянських Соціалістичних Республік, повинні бути виявлені, взяті на облік, зафіксовані і поступово вивчені.

У відповідності з зазначеним, робота по прийняттю пам'яток архітектури під охорону держави передбачає: первинний облік пам'яток, реєстрацію і фіксацію пам'яток архітектури.

2. ПЕРВИННИЙ ОБЛІК

5. Первинний облік провадиться управліннями в справах архітектури при Радах Міністрів АРСР, крайовими,

¹ Архітектурним ансамблем називається група споруд, об'єднаних єдиною художньою системою. Архітектурним комплексом називається група споруд, розташованих на близькій відстані і територіально об'єднаних.

обласними відділами в справах архітектури, а в союзних республіках, де немає обласного поділу — управліннями в справах архітектури союзних республік, а також головними архітекторами міст шляхом збирання відомостей про наявність пам'ятників архітектури на даній території, з зазначенням їх місцезонашування за існуючим адміністративно-територіальним поділом.

Відомості можуть бути одержані:

а) шляхом виписки з архівних документів та літературних джерел, що містять опис даної території або архітектурних споруд на ній, причому слід особливо відмітити наявність зображень, фотознімків, креслень, малюнків тощо;

б) шляхом опитування наукового персоналу місцевих краєзнавчих музеїв, педагогів, окремих громадян, учених, які займаються історією, архітектурою і мистецтвом;

в) шляхом організації розвідувальних об'їздів даної місцевості.

6. Після виявлення споруди, що являє собою інтерес як пам'ятник архітектури, остання піддається обслідуванню на місці, під час якого складається короткий опис загального вигляду пам'ятника, його цілості, ким і для яких цілей використовується в даний час, чи не загрожує форма використання його цілості, відмічається наявність творів монументального живопису, скульптури прикладного і декоративного мистецтва, а також наявність саду або парку, зв'язаних зі спорудою.

При обстеженні споруди в натурі провадиться також фотозйомка і схематичне замірювання планів і фасадів будівлі.

7. Одержані відомості про пам'ятник заносяться у короткому вигляді на карточку первинного обліку — форма № 1 (див. додаток 2). Чернетки ж зібраних відомостей (виписки, записи, зарисовки, кроки обмірів та ін.) здаються до наукового архіву місцевих органів охорони пам'ятників.

На зворотному боці зазначеної облікової картки наклеюються фотознімки пам'ятника.

8. Заповнені карточки на пам'ятники архітектури (за формою № 1) систематизуються і зберігаються в алфавітному порядку областей, районів, повітів, волостей і населених пунктів за існуючим адміністративно-територіальним поділом республіки.

9. Карточки первинного обліку пам'ятників архітектури складаються у трьох примірниках. Перший примірник зберігається в справах відповідних органів Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР за місцем знаходження пам'ятника архітектури (див. додаток 1). Два примірники надсилаються до управління в справах архітектури союзної республіки, а останнє — один примірник карточки на кожний пам'ятник архітектури надсилає до головного управління охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР для створення центрального довідкового фонду.

3. РЕЄСТРАЦІЯ І ЗАТВЕРДЖЕННЯ

10. На підставі карточок первинного обліку, перевірки стану пам'ятників архітектури на місці і встановлення Вченою радою відділу охорони пам'ятників Управління в справах архітектури союзної республіки історико-художнього або історико-архітектурного значення пам'ятника республіканські управління в справах архітектури складають загальний список пам'ятників архітектури республіки за формою № 2 (див. додаток 3). Найменування пам'ятників у списку розміщуються у порядку, зазначеному в § 8, і нумеруються єдиними порядковими номерами по всій республіці, починаючи з номера 1.

11. Списки пам'ятників архітектури, складені за формою № 2, у двох примірниках надсилаються республіканськими управліннями в справах архітектури для погодження у Комітет в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

До списку повинні бути додані картки первинного обліку на кожний пам'ятник або ансамбль і фото, що характеризує загальний вигляд пам'ятника (див. §§ 7 і 9 цієї інструкції).

Комітет у справах архітектури при Раді Міністрів СРСР, розглянувши подані списки пам'ятників архітектури, надсилає їх до Ради Міністрів відповідної союзної республіки з клопотанням про їх затвердження.

12. Затверджені Радами Міністрів союзних республік списки пам'ятників архітектури є основним інвентарним описом і юридичним документом по пам'ятниках ар-

хітектури відповідної союзної республіки, для кожного з яких встановлюється «Охоронне свідоцтво» (див. додаток 4). Порядковий номер списку є інвентарним номером пам'ятника, на який необхідно посилатися при дальшій переписці про пам'ятник.

13. Затверджений список пам'ятників архітектури по республіці може бути пізніше доповнений знов виявленими пам'ятниками архітектури, раніше не облікованими і не внесеними до списку.

Додаткові списки заново виявлених пам'ятників архітектури, що підлягають державній охороні, складаються за формою № 2, подаються до Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР не пізніше листопада кожного року і затверджуються у тому ж порядку, як і основний список, а нумерація пам'ятників продовжує нумерацію основного списку (див. §§ 10 і 11 цієї інструкції).

Примітка. Включення знов виявлених споруд у додаткові списки провадиться після визнання Вченою радою відділу охорони пам'ятників республіканського управління в справах архітектури архітектурно-художньої цінності цієї споруди. Принципальні незгоди управління в справах архітектури з думкою Вченої ради про цінність виявлених пам'ятників вирішуються Головним управлінням по охороні пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

14. З загальної кількості пам'ятників архітектури по республіці управліннями в справах архітектури союзних республік і міст Москви, Ленінграда і Києва виділяються в окрему групу особливо визначні пам'ятники архітектури, які мають велике архітектурно-художнє значення, для включення їх у списки пам'ятників загальносоюзного значення.

15. Виділення пам'ятників архітектури республіки до списку пам'ятників загальносоюзного значення визначається рішенням Вченої ради відділу охорони пам'ятників архітектури управління в справах архітектури союзної республіки і міст Москви, Ленінграда і Києва, після чого складається окремий список за формою № 2 у порядку, передбаченому § 10, причому в нумерації

об'єктів ставиться як новий порядковий номер, так і номер пам'ятника по основному, затвердженому списку.

Для затвердження списку пам'ятників архітектури загальносоюзного значення управління в справах архітектури союзних республік і міст Москви, Ленінграда і Києва надсилають до Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР такі документи:

а) списки пам'ятників архітектури, намічених до включення у групу пам'ятників архітектури загальносоюзного значення (форма № 2);

б) паспорт на кожний окремий пам'ятник та ансамбль за встановленою формою № 4 і № 4-а (див. § 20 цієї інструкції);

в) історичну довідку про пам'ятник або ансамбль;

г) фотоілюстрації, що характеризують пам'ятник архітектури, у тому числі обов'язково одне високохудожнє фото загального вигляду пам'ятника розміром 30×40 см.

Списки пам'ятників загальносоюзного значення затверджуються Радою Міністрів СРСР за поданням Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

16. Пам'ятники архітектури комплексного характеру або архітектурні ансамблі, що мають велике наукове, історичне або архітектурно-художнє значення, можуть бути за постановою Ради Міністрів СРСР оголошені історико-архітектурними заповідниками Союзу РСР (див. додаток 5), що охороняються на підставі окремого для кожного з них Положення.

17. Для оголошення комплексних пам'ятників та ансамблів історико-архітектурними заповідниками управління в справах архітектури союзних республік і міст Москви, Ленінграда і Києва подають до Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР такі документи:

а) мотивовану доповідну записку про необхідність оголошення представленого пам'ятника архітектури заповідником;

б) історичну довідку про заповідник;

в) топографічний план земельної ділянки території, що відводиться під заповідник, з нанесенням на ньому розташування пам'ятників архітектури, що входять до заповідника, із зазначенням охоронної зони заповідника в масштабі 1 : 500 при площі до 100 гектарів або 1 : 1000 натуральної величини при площі понад 100 гектарів;

г) паспорти на кожний окремо пам'ятник, що входить до комплексу або ансамблю, за формою № 4 і № 4-а (див § 20 цієї інструкції);

д) вичерпну фотоілюстрацію пам'ятників архітектури заповідника, в тому числі одне високохудожнє фото загального вигляду заповідника розміром 30×40 см.

е) проект Положення про заповідник і пропозиції про штати наукового та обслуговуючого персоналу.

18. Відповідно до затверджених списків пам'ятників архітектури, що підлягають державній охороні, для кожного міста, що має значну кількість пам'ятників архітектури, повинен бути складений на підставі спеціальної інструкції, доданої до наказу Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР № 327 від 8 квітня 1949 р. (див. додаток 10«Б»), опорний план міста з нанесенням на ньому всіх облікованих пам'ятників архітектури. Ці опорні плани міст повинні враховуватися при переплануванні або реконструкції таких міст.

По районах, областях і республіках складаються карти, на яких розташування пам'ятників архітектури показується умовною позначкою.

19. Навколо всіх пам'ятників архітектури, що перебувають під охороною держави, місцевими органами в справах архітектури повинна бути встановлена й оформлена у земельних органах охоронна зона, юридичні документи про яку долучаються до паспорту пам'ятника (див. додаток 10 «Б», п. 5 інструкції).

20. На кожний пам'ятник архітектури, як розташований окремо, так і той, що входить до ансамблю або комплексу, складається паспорт за формою № 4 (див. додаток 6), а на комплексні пам'ятники або архітектурні ансамблі в цілому складається паспорт за формою № 4-а (див. додаток 7).

21. Для більш повного відображення всіх відомостей та облікових матеріалів по пам'ятниках архітектури, поіменованих у затвердженому списку (форма № 2), у тому ж порядку номерів складається більш розширений список за формою № 8 (див. додаток 8), у якому перераховуються всі пам'ятники як розташовані окремо, так і кожний об'єкт комплексу або ансамблю пам'ятників архітектури, із занесенням у відповідні графи форми всіх наявних відомостей по кожному пам'ятнику.

22. Затверджені Радами Міністрів союзних республік списки пам'ятників архітектури за формою № 2, паспорти за формою № 4 і 4-а на пам'ятники архітектури загальносоюзного значення, а також плани історичних міст, перелічених у додатку «А» наказу Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР № 327 від 8 квітня 1949 р., і карти республік з позначенням розташування пам'ятників архітектури надсилаються у копіях до Головного управління охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР для комплектування центрального довідкового фонду (додаток 1).

4. ФІКСАЦІЯ

23. Кожний пам'ятник архітектури, включений до затвердженого Радою Міністрів союзної республіки списку пам'ятників архітектури, підлягає всебічній фіксації та ретельному вивченню.

Роботи по фіксації та вивченню пам'ятників супроводжуються збором бібліографічних відомостей про них. Бібліографічна картотека складається місцевими органами охорони пам'ятників за формою № 7 (додаток 9).

Першочерговій фіксації та вивченню із загального списку пам'ятників піддаються пам'ятники архітектури загальносоюзного значення, пам'ятники, включені у списки заповідників, а також пам'ятники, що перебувають у тяжкому технічному стані і намічені до провадження по них ремонтно-реставраційних робіт.

Черговість провадження робіт по фіксації визначається планами робіт управлінь в справах архітектури союзних республік, а по пам'ятниках архітектури загальносоюзного значення — за погодженням з Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

Фіксація пам'ятників провадиться безпосередньо при обслідуванні пам'ятників архітектури, при дослідженнях, зондажах і розкриттях, при реставраційних, ремонтно-реставраційних роботах і супроводжується:

- а) архітектурно-археологічним обміром,
- б) документальним фотографуванням,
- в) зарисовками.

А. Архітектурно-археологічний обмір

24. Завданням обміру пам'ятників є одержання вичерпного графічного матеріалу, що фіксує сучасний стан пам'ятника і результати його дослідження в натурі.

Як підсумок обміру пам'ятника архітектури вимагається одержання креслень, що повністю характеризують об'єм, конструкцію, а також зовнішнє і внутрішнє декоративне оздоблення пам'ятника і креслень розкриттів та зондажів, проведених на пам'ятнику (див. додаток 11).

Примітка. В пам'ятниках архітектури, що мають живопис, мозаїки, кахльові прикраси, необхідно провести схематичне вимірювання сюжетів композицій та орнаментів.

25. Масштаби обмірних креслень приймаються: для планів, розрізів і фасадів 1 : 50 натуральної величини, для фрагментів фасадів та інтер'єрів 1 : 20, для деталей від 1 : 10 натуральної величини, у залежності від складності деталі.

Примітка. У разі значних розмірів обмірюваного об'єкта і простого архітектурного рішення масштаб 1 : 50 може бути замінений 1 : 100 і менше.

26. Всі обмірні креслення в оригіналах або копіях повинні зберігатися в наукових фондах органів охорони пам'ятників архітектури, згідно з переліком, що додається (див. додаток 1).

27. Копії обмірних креслень по пам'ятниках архітектури загальносоюзного значення на кальці або на цупкому папері висилаються в обов'язковому порядку до Головного управління охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР для зберігання в центральних фондах.

28. На кожний обмірений пам'ятник архітектури заводиться карточка обмірних фондів за формою № 3 (див. додаток 12) у двох примірниках. Карточки систематизуються у картотеці в порядку, зазначеному у § 8 цієї інструкції, і зберігаються в установах, згідно з переліком, що додається (див. додаток 1).

Карточки за формою № 3 складаються не тільки на обміри, проведені управліннями в справах архітектури, але поступово і на всі відомі іконографічні матеріали по пам'ятниках, що зберігаються в інших установах або у приватних осіб.

29. Кожний аркуш креслення обміру, що надійшов до республіканського управління в справах архітектури, записується у спеціальну інвентарну книгу обмірів відділу охорони пам'ятників архітектури. На зворотному боці кожного аркуша обміру ставиться інвентарний номер і на кожний аркуш складається інвентарна карточка за формою № 6 (див. додаток 13). Інвентарні карточки зберігаються в картотечних ящиках з роздільниками по пам'ятниках архітектури в алфавітному порядку за адміністративно-територіальним поділом республік, відповідно до § 8 цієї інструкції.

Б. Графічні та акварельні зарисовки

30. Акварельні зарисовки пам'ятників архітектури виконуються в окремих випадках при наявності на пам'ятниках архітектури зовні або всередині поліхромних прикрас (пофарбування, кахлі, живопис, мозаїка, розфарбована скульптура тощо). Зарисовки можуть охоплювати загальний вигляд пам'ятника в цілому або обмежуватися його окремими частинами. Графічні зарисовки з опрацюванням деталей проводяться у місцях, недоступних для фотографування, або в місцях, де фотографія не може дати досить чіткого зображення необхідного елемента деталі, розкриття тощо.

31. Всі зарисовки, що надійшли до органів охорони пам'ятників, підлягають інвентаризації. Кожний малюнок, літографія, акварель тощо записуються у спеціальну інвентарну книгу, інвентарний номер ставиться на кожний записаний у книгу аркуш і, крім того, на кожний номер складається окрема інвентарна карточка за формою № 6 (порядок зберігання карточки див. § 8).

В. Фотофіксація

32. Натурне фотографування пам'ятників архітектури включає:

- а) художню зйомку,
- б) документально-протокольну зйомку.

33. Художня зйомка має на меті одержати негативи, що дають художню уяву про пам'ятник архітектури

і дозволяють виготовити високоякісні фотозбільшення для використання в художніх виданнях, альбомах, а також як експонати музеїв, виставок тощо.

П р и м і т к а. При художньому фотографуванні ретельно обираються сюжет і точка зйомки, а сама зйомка провадиться при сприятливому освітленні і стані погоди, висококваліфікованими виконавцями, при наявності якісного негативного і позитивного матеріалу з наступною ретельною його обробкою.

34. Документально-протокольна зйомка має на меті фіксацію стану пам'ятників у момент обстеження та обміру, фіксації руйнувань і різних аварійних випадків з пам'ятниками архітектури, а також фіксації послідовних стадій ремонтно-реставраційних і науково-дослідних робіт до їх початку, в процесі провадження робіт і після їх закінчення.

Документально-протокольна зйомка повинна охопити всі загальні вигляди пам'ятника архітектури, його фасади і фрагменти, внутрішні види та архітектурні, декоративні і конструктивні деталі, а також твори мистецтва, зв'язані з пам'ятником.

З метою ясного і чіткого вираження масштабності деталі або її елемента, розмірів розкриттів і зондажів, а також розмірів ділянок руйнувань при фотографуванні слід застосовувати масштабну лінійку з чіткими діленнями на дециметри і сантиметри.

35. Всі негативи повинні зберігатись у фондах відділу охорони пам'ятників управління в справах архітектури при Раді Міністрів союзної республіки або його органу за місцем знаходження пам'ятника. Кожний негатив повинен бути вкладений в окремий конверт з прозорого паперу (калька), на якому ставиться інвентарний номер негатива. Конверти з негативами укладаються у спеціальні коробки і зберігаються по порядку інвентарних номерів.

36. Кожний негатив повинен бути записаний у спеціальну інвентарну книгу (інвентарний номер ставиться тушем на самому негативі) і, крім того, складається на нього інвентарна картка за формою № 6 (див. додаток 13). Інвентарні картки на негативи зберігаються у картотечних ящиках і підбираються у порядку, що відповідає розміщенню пам'ятників в основному спис-

ку, тобто за алфавітом адміністративно-територіального поділу республіки (див. § 8 цієї інструкції).

37. По кожному пам'ятнику архітектури на всі наявні негативи складається картка негативного фонду за формою № 5 (див. додаток № 14). Картки за формою № 5 складаються як на колекцію, що зберігається у республіканському управлінні в справах архітектури, так і на колекції, що є в інших установах. На зібрання негативів по одному пам'ятнику, що зберігаються в кожній окремій колекції, складається окрема картка за формою № 6.

Розділ II

УТРИМАННЯ ПАМ'ЯТНИКІВ АРХІТЕКТУРИ

1. ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТНИКІВ АРХІТЕКТУРИ

38. Основною умовою використання пам'ятників є зберігання і продовження існування пам'ятників та виявлення їх суспільно-корисного значення у політико-освітньому, учбово-виховному і науковому відношеннях.

39. Всі пам'ятники архітектури незалежно від відомчої належності щодо їх використання розподіляються на три групи:

а) пам'ятники, що не можуть бути практично використаними з метою одержання доходів (стародавні кріпосні стіни, триумфальні арки, монументи, мости, набережні, огорожі, надгробні пам'ятники, фонтани, руїни та ін.);

б) пам'ятники, що можуть бути використаними, але винятково під наукові і музейно-показові установи, зі збереженням їх художньо-історичного вигляду, обстановки і внутрішнього обладнання (музеї-садиби, музеї-палаци, музеї-церкви, музеї-монастирі, музеї-фортеці тощо);

в) пам'ятники, що можуть бути використаними у господарських цілях без шкоди для їх збереження і без порушення їх історико-художньої цінності (рядові культові і цивільні споруди).

40. Використання пам'ятників архітектури, перелічених у групі «в», в господарських цілях не повинно шкідливо впливати на збереження, тобто конструктивну міцність будівлі і художньо-історичний обрис пам'ятника.

Примітка. Пам'ятники архітектури, що мають розписи та інші елементи художнього оздоблення, можуть бути використані для господарських цілей тільки у виняткових випадках, за спеціальним дозволом Головного управління охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

У зв'язку з зазначеним забороняється використання будівель пам'ятників та прилеглих до них територій з такою метою:

а) під склади і виробництво вибухових речовин і вогнебезпечних матеріалів (гас, бензин, порох, селітра, кіноплівка тощо);

б) під склади і виробництво матеріалів, що забруднюють підлогу, стіни, стелі або своди (олеонафт, мазут, дьоготь, вугілля кам'яне і деревне, тавот, смола та ін.);

в) для зберігання і виробництва гігроскопічних матеріалів і матеріалів з шкідливими виділеннями (сіль, хлорне вапно, дріжджеві, дивоварні і шкіряні виробництва тощо);

г) під зерносковища, овочесховища, льохи для засолу і зберігання, льодники, рибні комори, молочні заводи, скотобойні і різні мокрі виробництва, у тому числі: птахоферми, інкубаторні станції, свиноферми, конюшні, коровники, вівчарні та ін.;

д) під гаражі і стоянки для тракторів, тягачів, автомобілів, екскаваторів, кранів, комбайнів та інших машин;

е) під майстерні, електростанції, заводи, фабрики та окремі цехи виробництва з механічними двигунами (незалежно від потужності останніх), верстати, що працюють від моторів і трансмісій, або установки великої динамічності, які вимагають будівництва спеціальних фундаментів;

ж) під виробництва, які згідно з технологічними процесами потребують зберігання всередині приміщень високих або низьких температур, і виробництва з підвищеним режимом вологості, як-от: сушарки, хлібопекарні, кондитерські, термічні цехи, ливарні, кузні, рефрижиратори, лазні, пральні, валяльні цехи, підприємства побутового обслуговування, що мають пароводяні установки для фарбування або хімічної чистки одягу, а та-

кож для розміщення кухонь, колодязів, відстойних камер, насосних станцій та ін;

з) використання або пристосування під житло пам'ятників культової, а також цивільної архітектури, які за характером і призначенням не є жилими будинками.

Примітки: 1. Допускається, як виняток, тимчасове проживання у пам'ятнику осіб, які безпосередньо зв'язані з охороною пам'ятників, науковим їх дослідженням або показом розміщених у них музейних експонатів. Таке проживання окремо зазначається умовами договору, і площа підлягає негайному звільненню, якщо особа, яка її заселяє, втрачає зв'язок з роботою.

2. Пристосування і використання жилих будинків садибного, палацового та особнякового характеру під житло квартирного (кімнатного) типу дозволяється у кожному окремому випадку управлінням у справах архітектури при Раді Міністрів союзної республіки і міст Москви, Ленінграда і Києва, а по пам'ятниках загальносоюзного значення — Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

41. Категорично забороняються зміни, переробка, пересування та знесення пам'ятників архітектури. В окремих, виняткових випадках ці роботи можуть бути дозволені тільки за поданням Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР, Радами Міністрів союзних республік, а щодо пам'ятників архітектури загальносоюзного значення — Радою Міністрів СРСР.

42. Організації, що одержали дозвіл на знос (частковий або повний), перероблення або пересування пам'ятника архітектури, повинні в обов'язковому порядку до початку роботи за свій рахунок провести повний архітектурно-археологічний обмір і дослідження будівлі, науково-технічний опис і вичерпну фотофіксацію, а також виготовлення моделі пам'ятника архітектури в цілому та вилучення найбільш цінних архітектурних деталей для розміщення в музеї. Всі зазначені роботи повинні виконуватися під керівництвом органів охорони пам'ятників архітектури.

43. Без відповідного дозволу органів охорони пам'ятників управління в справах архітектури союзних республік або Головного управління охорони пам'ятників

архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР категорично забороняється провадити в межах встановлених границь архітектурних заповідників та охоронних зон окремих пам'ятників, ансамблів і комплексів, а також у самих пам'ятниках архітектури:

а) будівництво будь-яких нових споруд, за винятком тих, що будуються в порядку реставрації архітектурного ансамблю і строго відповідно до затвердженого проекту;

б) всякого роду прибудови і перебудови існуючих будівель і споруд, які не є пам'ятниками, але знаходяться на території заповідника або охоронної зони.

Примітка. Правила експлуатації заповідників встановлюються спеціальними положеннями. Визначення держзаповідників та охоронних зон див. розділ 1, §§ 16 і 17 цієї інструкції та додаток 5;

в) провадження реставраційних, ремонтно-реставраційних робіт і робіт по пристосуванню;

г) порубку дерев та чагарників, а також самовільне насадження їх як у безпосередній близькості до пам'ятників, так і в садах, парках, гаях, що знаходяться на території охоронних зон та інших частинах.

д) розорювання земель біля фундаментів стародавніх кріпосних і монастирських стін під посадку різних агрокультур, розробка їх як кар'єрів по добуванню піску, глини та інших матеріалів, а також провадження всяких археологічних розвідок (розкопок та зондажів);

е) прокладку нових шляхів для транспорту, а також роботи по плануванню територій, будівництву нових або засипці існуючих водоймищ, прориттю каналів для прокладки всіх видів підземних комунікацій (водопровід, каналізація, телефон та ін.);

ж) будь-які зміни зовнішнього і внутрішнього вигляду пам'ятників архітектури, в тому числі прибудови і надбудови різного роду тимчасових і постійних споруд, як-от: ганків, тамбурів, павільйонів, ларків, кіосків, сараїв для палива або зберігання будівельних матеріалів, будівництво перекриттів, установка перегородок та інші зміни внутрішніх об'ємів пам'ятника, а також прикріплення щитів для оголошень, вивісок, реклам, тросів різного призначення, кронштейнів, розтяжок, болтів, гаків та ін;

з) будь-які самовільні підновлення та виправлення як самого пам'ятника архітектури, так і зовнішніх або внутрішніх розписів, мозаїк, кахлів, скульптури, різьби по дереву або каменю, решіток та іншого декоративного оздоблення;

і) обладнання заново в пам'ятниках з живописом та іншими видами декоративного оздоблення місцевого або центрального опалення, встановлення нагрівальних приладів або вентиляційних механізмів, а також влаштування настінної електропроводки;

к) розборка або зміна форм руїн, особливо з метою перетворення їх у місце добування будівельних матеріалів.

44. Всі будівлі пам'ятників архітектури, взяті під державну охорону, повинні бути забезпечені охоронними дошками встановленого зразка (див. додаток 15);

2. ТЕХНІЧНІ УМОВИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПАМ'ЯТНИКІВ

45. З метою створення нормального режиму використання пам'ятників, сприятливого для їх збереження, обов'язковим є виконання таких основних умов:

а) утримувати пам'ятники, зв'язане з ними майно та прилеглу територію у належному культурному, санітарному, технічному та протипожежному стані;

б) не допускати появи сирості і конденсаційних утворень в будівлях пам'ятників, особливо в тих, у яких є фресковий, клейовий та іншою технікою виконаний живопис та інші види декоративного мистецтва.

Примітки: 1. Конденсаційні утворення з'являються на внутрішніх поверхнях будівлі через неправильну вентиляцію і провітрювання при наявності великої різниці у зовнішній і внутрішній температурах.

2. Основним прийомом боротьби з конденсацією пари на внутрішніх поверхнях стін пам'ятників архітектури є ретельна ізоляція неопалюваних будівель від проникнення у них теплого вологого повітря ззовні у години, коли різниця між зовнішньою і внутрішньою температурами найбільша. Щоб уникнути конденсації, необхідно систематично провітрювати неопалювані будівлі навесні, лише коли зовнішня температура вища за внутрішню на 2—3°, тобто рано вранці та увечері, після 3 годин;

в) не допускати закривання отворів для притоку і витяжки повітря та суворо слідкувати за правильним функціонуванням цих систем.

Примітка. Для контролю за обміном повітря рекомендується у верхніх віддушниках прикріпити стрічки тонкого паперу, які вказуватимуть на рух повітря;

г) приміщення, що мають природну вентиляцію (вікна, квартирки тощо), вентилювати крізним провітрюванням;

д) провадити вентиляцію підпільних просторів через продухи (отвори) у цокольних частинах будівлі.

Примітка. Продухи відкриваються навесні з настанням сухої погоди і закриваються восени з настанням періоду дощів;

є) вентиляцію горищ і підкупольних просторів провадити крізним провітрюванням через дахові вікна або люки у покрівлях, періодично відкриваючи їх у сприятливу погоду;

ж) неопалювані приміщення і будівлі вентилювати шляхом провітрювання через вікна, причому провітрювання і просушка дерев'яних неопалюваних будівель повинна бути особливо ретельною, оскільки від різкої перемини вологості і температурних режимів відбувається швидке руйнування деревини.

Примітка. Для визначення найпростішим способом шкідливої вологості зовнішнього повітря може служити звичайна чиста пляшка білого скла, що зберігається в приміщенні пам'ятника. Якщо пляшку винести назовні і вона запотіє, то провітрювання провадити не можна (див. примітку до п. «б»);

з) не допускати різких коливань температури в опалюваних будівлях, особливо в тих, у яких є живопис та інші види декоративного мистецтва. У зимовий час відносну вологість повітря підтримувати на рівні від 50 до 70% при температурі від 12 до 15° з влаштуванням зволожувачів.

Примітки: 1. Для визначення ступеня вологості рекомендується застосовувати психрометр Августа та Ассмана і волосяний гігрометр. Спостереження за температурою провадиться по термометру Цельсія.

2. Спостереження за температурою і вологістю провадити щоденно з записом у спеціальну книгу;

і) категорично забороняється починати опалювальний сезон або відновлювати після перерви опалення приміщень, особливо тих, у яких є живопис та інші види декоративного мистецтва, коли температура внутрішньої поверхні стін нижче 0°, тобто коли кладка встигла промерзнути;

к) не допускати в зимовий час у неопалюваних будівлях, у яких є унікальний живопис, у тому числі фресковий, значного скупчення відвідувачів (екскурсії, відправлення обрядів та ін.).

Примітка. З метою вільної циркуляції повітря необхідно різні меблі, в тому числі стелажі, встановлювати від стін на відстані 20—30 см у звичайних будівлях і на 50—60 см у будівлях, в яких є фресковий живопис та інші види настінного декора;

л) для пам'ятників, які мають художнє оздоблення (паркети, мармури та ін.), місцеві органи охорони пам'ятників встановлюють обмеження експлуатаційного завантаження, не припускаючи перевантаження, переущільнення, перезаселення і т. п. будівлі, тим самим попереджуючи передчасний знос;

м) не допускати обладнання поблизу пам'ятників відкритих водорозбірних колонок та інших пристроїв, які сприяють зволоженню ґрунту.

3. ПОРЯДОК ПЕРЕДАЧІ В ЕКСПЛУАТАЦІЮ

46. Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 14 жовтня 1948 р. за № 3898, користування пам'ятниками архітектури установами, відомствами та організаціями може провадитися лише на умовах, встановлених Комітетом у справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

На підставі зазначеного встановлюються три види юридичних документів, на умовах яких пам'ятники архітектури можуть передаватися в користування:

1. «Охоронне зобов'язання» (додаток 16, форма № 9);
2. «Охоронно-орендний договір» (додаток 17, форма № 10);
3. «Охоронний договір» (додаток 18, форма № 11).

47. Відповідно до цього всі установи та організації, незалежно від відомчої підпорядкованості, а також приватні особи, в користуванні або віданні яких знаходяться пам'ятники архітектури, зобов'язані укладати з місцевими органами Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР договори або видавати зобов'язання, що передбачають дальший порядок використання пам'ятників.

48. Підприємства, установи та організації центрального підпорядкування, на балансі яких перебувають пам'ятники архітектури, як націоналізовані, передані їм відповідними постановами Уряду союзних республік або Урядом СРСР, зобов'язані оформити з місцевими органами в справах архітектури спеціальні охоронні зобов'язання за формою № 9 (див. додаток 16), які зумовлюють певний режим експлуатації, ремонт і реставрацію використовуваного пам'ятника архітектури з боку користувача.

49. З метою культурного і господарського використання пам'ятників архітектури, що перебувають у муніципальному фонді Рад депутатів трудящих, установи, організації і підприємства повинні укладати з місцевими органами в справах архітектури охоронно-орендні договори за формою № 10 (див. додаток 17). Останні передбачають умови використання пам'ятників на правах оренди з стягненням орендної плати за встановленими тарифами.

Примітки: 1. В цих випадках пам'ятники, що значаться на балансах управлінь, відділів і підприємств Рад депутатів трудящих, повинні бути передані на баланс місцевих органів у справах архітектури за рішеннями місцевих виконкомів.

2. Зазначені умови поширюються також і на Володимирську і Новгородську області, в яких за постановами РНК СРСР від 8 квітня 1945 р. № 715 і від 18 липня 1945 р. № 1799 всі пам'ятники, що раніше знаходилися на балансі організацій та установ, передані обласним відділам у справах архітектури.

50. Релігійні общини, які використовують пам'ятники архітектури для відправлення в них релігійних обрядів, укладають з місцевими органами в справах архітектури охоронні договори за формою № 11 (див. додаток 18). За користування зазначеними приміщеннями

орендна плата не стягується. Однак при використанні общинами окремих приміщень пам'ятника або будівлі в цілому з іншою метою (господарською, допоміжною, підсобною та ін.) на користування цими об'єктами і приміщеннями пам'ятника укладаються охоронно-орендні договори за формою № 10 з стягненням орендної плати на загальних підставах.

Примітки до п. п. 48, 49, 50: 1. Перед здачею в користування пам'ятника архітектури складається двосторонній акт технічного стану будівлі за формою № 12 (див. додаток 19).

2. В містах Москві, Ленінграді і Києві охоронно-орендні договори, охоронні договори та охоронні зобов'язання укладаються відділами охорони пам'ятників управлінь в справах архітектури цих міст.

3. Передача пам'ятників архітектури загальносоюзного значення в користування на умовах охоронно-орендних та охоронних договорів може провадитися лише після погодження характеру використання пам'ятника з Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР, і договори набувають чинності після їх затвердження Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури.

51. Щоб уникнути знеосібки у відповідальності за використання пам'ятників архітектури, забороняється передача в користування окремих приміщень одного пам'ятника або окремих пам'ятників цілого архітектурного комплексу водночас кільком організаціям та установам різної відомчої підпорядкованості.

Примітка. Як виняток може бути допущена здача пам'ятника архітектури в суборенду лише з письмового дозволу органу в справах архітектури, з яким укладено основний генеральний охоронно-орендний договір.

52. Всі підприємства, організації та установи, незалежно від відомчої підпорядкованості, що використовують пам'ятники архітектури на правах оренди по охоронно-орендних договорах, охоронних договорах і по охоронних зобов'язаннях, провадять за свій рахунок і з власних матеріалів ремонтно-реставраційні і реставраційні роботи по використовуваних пам'ятниках архітектури від-

повідно до вимог, зумовлених вищезазначеними договорами та охоронними зобов'язаннями.

53. Керівники підприємств, установ та організацій, у користуванні яких знаходяться пам'ятники архітектури, на підставі зазначених договорів та зобов'язань несуть повну відповідальність за їх утримання, схоронність і своєчасний ремонт та реставрацію, за благоустрій займаних пам'ятником ділянок та організацію належної охорони цих пам'ятників, а також за громадську безпеку всього об'єкта, санітарний, технічний, протипожежний стан і заходи МППО.

54. Відповідно до ст. 18 додатку до постанови Ради Міністрів СРСР № 3898 від 14 жовтня 1948 р. пам'ятники архітектури, що використовуються установами, відомствами не відповідно до характеру і призначення, зазначеного в охоронно-орендному договорі, охоронному договорі або охоронному зобов'язанні, і які піддаються внаслідок цього загрози зруйнування або псування, підлягають на вимогу місцевих органів Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР через Держарбітраж негайному вилученню їх у користувачів зі стягненням з них завданої пам'ятнику шкоди в розмірі вартості ремонтно-реставраційних робіт. Як запобіжний захід у цих випадках місцеві органи охорони пам'ятників архітектури видають розпорядження із зазначенням строку встановлення належного користування. Акт перевірки розпорядження, що фіксує його невиконання, з відповідним листом надсилається до арбітражу в першому випадку порушення для стягування штрафу, встановленого договором або зобов'язанням; при повторному — для виселення і відшкодування збитків, завданих пам'ятнику. Водночас керівники підприємств та установ притягаються до відповідальності через прокуратуру.

55. Оплата податків з будівель, у тому числі і земельної ренти по орендованих пам'ятниках архітектури, покладається в усіх випадках на користувачів незалежно від того, чи є вони держбюджетною, кооперативною або госпрозрахунковою організацією.

56. Користувачі пам'ятників архітектури зобов'язані в установленому законом порядку страхувати за свій рахунок у неокладному порядку будівлі як жилого, так і не жилого характеру, а також предмети музейного значення відповідно до опису.

57. За користування пам'ятниками архітектури встановлюється орендна плата з 1 м² використовуваної площі.

58. Тарифи орендної плати за користування пам'ятниками архітектури затверджуються Радами Міністрів союзних республік на подання Управління в справах архітектури при Раді Міністрів відповідної республіки.

59. За користування підсобними спорудами, як-от: дров'яні сараї, підвали, льодники, колодязі та ін., розташованими на території охоронних зон, садіб або окремих комплексів, орендна плата не стягується, незалежно від того, чи є вони пам'ятниками архітектури, чи ні.

Якщо ці підсобні будівлі мають промисловий характер і можуть експлуатуватися самостійно як амбари, склади, гаражі, навіси, оранжереї та ін., останні передаються в користування на загальних підставах, на умовах охоронно-орендного договору.

60. Грошові кошти, прибутки, які одержують органи охорони пам'ятників архітектури від використання пам'ятників архітектури, зараховуються на окремий рахунок спеціальних коштів місцевих органів в справах архітектури і витрачаються ними лише на потреби, пов'язані з охороною, ремонтом, реставрацією, а також з благоустроєм території пам'ятників архітектури, які не знаходяться в орендному користуванні.

Примітка. В містах Москві, Ленінграді і Києві спеціальні рахунки відкриваються у відділах охорони пам'ятників цих міст.

61. Спеціальні кошти не є джерелом прибутків місцевих бюджетів, і залишки, що утворюються на кінець бюджетного року, переносяться у прибуткову частину кошторису по спеціальних коштах наступного року (постанова ЦВК і РНК СРСР від 13 грудня 1930 р. СЗ СРСР 1931 г., № 1, ст. 3.).

62. Витрачання спеціальних коштів місцевими органами в справах архітектури провадиться за кошторисами і у відповідності з планами робіт, затвердженими місцевими виконкомами Рад депутатів трудящих на подання управлінь в справах архітектури при Радах Міністрів союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва.

63. Охорону, утримання, ремонт і реставрацію пам'ятників архітектури, які не знаходяться в орендному користуванні по перелічених у § 46 договорах та зобов'язаннях, здійснюють Ради Міністрів автономних республік та виконавчі комітети крайових, обласних, районних та міських Рад депутатів трудящих. Для цього виконками місцевих Рад депутатів трудящих та управління в справах архітектури союзних республік і міст Москви, Ленінграда і Києва за заявками крайових, обласних, районних та міських органів у справах архітектури щорічно подають у Ради Міністрів відповідних союзних республік титульні списки затрат і заявку на потрібні матеріали для включення їх у народно-господарські плани цих республік.

64. Загальний нагляд та контроль за утриманням в цілості та охороною пам'ятників архітектури, які знаходяться в користуванні підприємств, установ та організацій, відповідно до укладених з ними охоронно-орендних і охоронних договорів, а також охоронних зобов'язань, здійснюються місцевими органами охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

65. Відповідальність за охорону та утримання (ремонт і реставрація) пам'ятників архітектури, які взяті під охорону держави, але не знаходяться в користуванні, покладається на виконавчі комітети місцевих Рад депутатів трудящих і на місцеві органи в справах архітектури, на території яких розташовані пам'ятники архітектури.

66. Всі пам'ятники повинні мати сторожеву охорону. Кількість сторожів встановлюється рішеннями виконкомів місцевих Рад депутатів трудящих.

67. Місцеві органи охорони пам'ятників водночас з керівництвом усією справою охорони пам'ятників, наглядом та контролем за їх утриманням, ремонтом та реставрацією пам'ятників організують роботи, пов'язані з завданнями охорони пам'ятників, а також виконують безпосередньо роботи по фіксації і вивченню пам'ятників архітектури для більш кваліфікованого науково-обґрунтованого виконання покладених на них завдань. Крім того, у місцях, де відсутні будівельні організації

і госпрозрахункові реставраційні майстерні, місцеві органи охорони пам'ятників архітектури можуть самі, господарським способом, за рахунок спецкоштів виконувати роботи по консервації, за погодженням з управліннями в справах архітектури союзних республік.

68. При здійсненні контрольних функцій органи охорони пам'ятників користуються сприянням інспекції Державного архітектурно-будівельного контролю, який за заявками органів охорони пам'ятників подає їм допомогу. Всі вказівки технічних, санітарних, протипожежних інспекцій та МППО, що їх одержують користувачі пам'ятників, негайно передаються ними в органи охорони пам'ятників і набувають чинності лише після їх погодження з останніми.

69. При порушеннях законодавства по охороні пам'ятників організації по охороні пам'ятників у кожному окремому випадку негайно повідомляють про це у місцеві Ради депутатів трудящих та управління в справах архітектури союзної республіки.

П р и м і т к а. В усіх випадках, коли порушення загрожують цілості пам'ятників або їх частин, місцеві органи охорони пам'ятників зупиняють дії через прокуратуру, негайно повідомляючи зазначені вище інстанції, а по пам'ятниках загальносоюзного значення — Головне управління охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

70. Місцеві органи охорони пам'ятників є єдиною організацією, що координує всі питання, які виникають у користувачів пам'ятників, по їх утриманню, ремонту і реставрації. Питання, які виникають у суміжних підрозділах системи Комітету в справах архітектури, розв'язуються лише через органи охорони пам'ятників.

71. При відділах по охороні пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва є Вчені ради, до складу яких входять визначні спеціалісти.

Склад ради і Положення про неї затверджуються вищеназваними управліннями за погодженням з Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

72. Забороняється переміщення і звільнення працівників місцевої сітки охорони пам'ятників без дозволу

відділів охорони пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік, а також забороняється переміщення і звільнення працівників відділу охорони пам'ятників управління без відповідного погодження з Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури.

Розділ III

РЕМОНТНО-РЕСТАВРАЦІЙНІ РОБОТИ ПО ПАМ'ЯТНИКАХ АРХІТЕКТУРИ

1. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ РОБІТ

73. З метою збереження і підтримання пам'ятників, повернення їм втраченого, спотвореного вигляду і використання пам'ятників проводяться роботи, що підрозділяються на:

- а) реставраційні роботи,
- б) ремонтно-реставраційні роботи.

Всі види робіт по пам'ятниках, незалежно від об'єму, характеру та завдань, повинні провадитися на основі вичерпних наукових досліджень і виконуватися високоякісними матеріалами, на високому технічному рівні.

74. Всі роботи по пам'ятниках можуть провадитися лише після відповідного дозволу, що видається:

а) по пам'ятниках загальносоюзного значення — Головним управлінням по охороні пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР;

б) по решті пам'ятників — відділами по охороні пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва.

Примітки: 1. Дозволи на роботи періодичного характеру, які не змінюють конструктивних і художніх елементів пам'ятників, видаються обласними та міськими органами в справах архітектури з повідомленням про це відділів охорони пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік.

2. Порядок оформлення всієї документації на роботи встановлено §§ з 103 по 119 цієї Інструкції.

75. Проведення робіт у пам'ятниках без зазначених дозволів кваліфікується як порушення постанови Ради Міністрів СРСР від 14 жовтня 1948 р. № 3898, а винні

у цьому притягаються до відповідальності через прокурорський нагляд.

76. Всі роботи по пам'ятнику, за винятком дрібних періодичних робіт, повинні виконуватися відповідними науково-реставраційними майстернями та іншими організаціями під керівництвом досвідчених архітекторів, підготовлених у питаннях реставрації пам'ятників. Керівник робіт — архітектор забезпечує виконання всього наукового обґрунтування робіт з оформленням відповідної документації, здійснює нагляд і керівництво самими роботами і відповідає за ці роботи.

Примітка. Керівник робіт веде протокольний журнал і забезпечує вичерпну фотофіксацію робіт та додаткові обміри.

77. При провадженні особливо відповідальних робіт, що вимагають спеціального нагляду і керівництва з боку досвідчених учених-спеціалістів, органи охорони пам'ятників зобов'язують установи, які використовують пам'ятники, забезпечити постійну та епізодичну експертизу-консультацію спеціалістів-реставраторів за призначенням органів охорони пам'ятників.

78. Проведення (виконання) всіх робіт повинно супроводжуватись інспекційним наглядом з боку місцевих (а в особливих випадках — республіканських) органів охорони пам'ятників, які забезпечують контроль за виконанням умов, передбачених цією Інструкцією, і вимагають високоякісного виконання «реставраційного завдання».

79. Нагляд за виконанням робіт фіксується актами обслідування, які складаються у присутності відповідальних представників організації, що виконує роботи, та організації, у користуванні якої знаходиться пам'ятник. На органи, що здійснюють нагляд, покладено обов'язок своєчасно усувати недоліки у провадженні робіт.

80. Після закінчення робіт по пам'ятниках провадиться прийом-здача робіт комісією під головуванням представника органів охорони пам'ятників з участю представників організації, що використовує пам'ятник і виконувала роботи, а в разі необхідності — і залучених експертів-спеціалістів.

81. В разі порушення умов виконання робіт, передбачених реставраційним завданням, органи нагляду в про-

цесі провадження робіт або комісія по прийому і здачі робіт мають право забракувати частково або повністю виконані роботи, вимагати виправлення допущених порушень та дефектів, давати через органи по охороні пам'ятників вказівки про припинення робіт та повідомляти фінансуючий банк про незадовільну якість реставраційних робіт з метою припинення їх фінансування.

2. РЕСТАВРАЦІЙНІ РОБОТИ

82. Реставраційні роботи визначаються завданнями відновлення або відтворення заново, в цілому або в частині втраченого, спотвореного або деформованого вигляду пам'ятника.

83. Реставраційні роботи провадяться з метою відновлення або відтворення пам'ятника в його первісній формі або у тому вигляді, в якому пам'ятник знаходився на певну науково-обгрунтовану оптимальну дату.

84. Проведення реставраційних робіт по пам'ятниках забезпечується вичерпною науково-розвідувальною роботою, заснованою як на вивченні пам'ятника в натурі, так і всього іконографічного, літературного та письмового матеріалу, для чого в процесі робіт провадяться попередні і наступні розвідки-розчистки, зондажі, технологічні аналізи та інші пошуки, спрямовані на найповніше, найглибше виявлення пам'ятника та уточнення складу реставраційних робіт.

85. Реставраційні роботи здійснюються двома засобами:

а) шляхом розчистки й оголення пам'ятника в цілому або його частин від усього пізнішого, наносного, що спотворює первісні форми;

б) шляхом відновлення, поповнення втрачених частин, елементів за допомогою нового матеріалу, при наявності повних достовірних даних про характер та форму втрачених та відновлюваних частин (деталей) пам'ятника.

86. Реставраційні роботи поділяються на: роботи по відновленню пам'ятників та роботи по відтворенню пам'ятників. Відміна між тими та іншими полягає в тому, що перші мають завданням виявлення і відновлення спотворених частин пам'ятника, а другі передбачають відтворення заново втрачених елементів.

87. Внаслідок реставраційних робіт пам'ятник архітектури повинен бути максимально звільнений від дальших нашарувань, які не мають самостійної архітектурно-історичної цінності, з відновленням або відтворенням історичних древніх конструкцій і деталей декорації, пошкоджених або втрачених за час існування пам'ятника.

88. Робота по відтворенню майже неминуче виконується новими матеріальними засобами, проте під час їх використання необхідне максимальне наближення до первісних технології і матеріалів, що відповідали б історичній епосі.

89. При частковому відтворенні пам'ятника, як загальне правило, заново відтворена частина пам'ятника повинна відповідати оригінальним частинам, що збереглися, складаючи з ними єдине ціле, однак заново зроблені частини пам'ятника повинні бути в тій або іншій формі виділені і відмічені.

90. В окремих випадках при частковому відтворенні унікальних творів мистецтва (живопис, фреска) і відсутності вичерпних даних про первісний характер і форми допускається застосування принципу нейтралізації втрачених частин (елементів) пам'ятника мистецтва.

У цих випадках втрачені частини заповнюються, зароблюються з наміром лише замаскувати втрату з мінімальним виявленням змісту і форми.

91. Реставраційні роботи, що мають характер відновлення або відтворення втраченого вигляду пам'ятника, на підставі опрацьованого історичного, археологічного і науково-дослідного матеріалу, одержаного від досліджень пам'ятника в натурі, виконуються науково-реставраційними майстернями системи Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР або іншими спеціальними майстернями, що мають у своєму складі кадри майстрів, які спеціалізуються на реставраційних роботах, під керівництвом спеціалістів, з необхідним комплексом історико-археологічних знань.

92. Перед провадженням робіт по реставрації пам'ятника архітектури, що можуть мати під побілкою або під пізнішою штукатуркою старовинні розписи, а також монументальний розпис у розкритому вигляді, повинні бути обслідувані Центральною науково-реставраційною майстернею Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР або іншими спеціальними майстернями,

яким надано право Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР виконувати роботи по монументальному живопису. Обслідування повинно бути проведено для встановлення наявності розписів у прихованому вигляді або визначення художньої цінності та необхідних робіт по відкритих розписах.

Всі види реставраційних робіт у частині реставрації мозаїки, фрески, а також клейового, темперного живопису та живопису маслом, в тому числі і на полотні (плафони, настінний живопис), повинні виконуватися тільки кваліфікованими реставраторами спеціальних реставраційних майстерень, які мають право провадити зазначені роботи, надане Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

3. РЕМОНТНО-РЕСТАВРАЦІЙНІ РОБОТИ

93. Ремонтно-реставраційні роботи визначаються завданнями відновлення і фізичного збереження пам'ятника в існуючому вигляді, без зміни його художньо-історичного обрису.

До зазначених робіт входять: ремонт покрівель та водостоків, заміна трухлявих дерев'яних конструкцій, перекриття, крокв, та ін., ремонт звичайних вікон та дверей, засклення рам, ремонт звичайних печей, поправка та перетирка звичайної штукатурки, відновлення звичайного пофарбування стін всередині і на фасадах, ремонт водопроводу, каналізації, опалення та ін., які не змінюють і не замінюють старовинних існуючих конструкцій, матеріалів, техніки, а також деталей пам'ятника.

94. Ремонтно-реставраційні роботи можуть виконуватися реставраційними майстернями, а також звичайними будівельними організаціями при умові посилення кваліфікованого науково-технічного нагляду за роботами, що провадяться.

95. Особливий вид ремонтно-реставраційних робіт становлять роботи по консервації (укріпленню). Роботи по консервації характеризуються застосуванням нових додаткових технічних засобів або проведенням тимчасових технічних заходів.

96. Роботи по консервації можуть провадитись як по всьому об'єму, так і по окремих частинах пам'ятника. Рівною мірою об'єктом укріплення (консервації) можуть бути як окремі конструктивні частини (перекриття, стіни, фундаменти та ін.), так і елементи декоративного оздоблення і художні твори (скульптура, живопис та ін.).

97. Необхідність застосування робіт по консервації визначається наявністю такого технічного стану пам'ятника архітектури, який загрожує його збереженню, цілості, має ознаки деформації та руйнівних дій, нерідко аварійного характеру.

До консерваційних робіт відносяться роботи, що мають в основному технічний характер, укріплюють конструктивні частини і уберігають пам'ятники від наступних руйнувань, а саме: влаштування водонепроникного шару по стінах руїн, влаштування гідроізоляційного шару на кріпосних стінах, влаштування піддашся та шатрів над руїнами, влаштування відмоствків біля руїн з плануванням місцевості, ін'єктування кам'яних стін руїн пам'ятника, інженерне укріплення пам'ятників, яким загрожує небезпека обвалу, шляхом обладнання підпорних стінок, укріплення стовпів та колон, установка контурних обв'язок, влаштування поздовжніх в'язок, а також провадження різного роду тимчасових укріплень частин пам'ятника, що деформуються, та ін.

До робіт по консервації відносяться також: зміцнення фарбового шару, основи штукатурки, настінного живопису, зміцнення скульптури, різьби по дереву, кам'яних виробів та ін.

98. Рекомендується застосування робіт по консервації в запобіжних (профілактичних) цілях. (Часто консерваційні роботи перетворюються в суто реставраційні роботи).

99. Багато робіт по укріпленню, пов'язані з технічно складними процесами і з розв'язанням в кожному окремому випадку специфічних науково-дослідних питань, вимагають при виконанні робіт:

а) глибокого дослідження і знання як самого пам'ятника, так і причин, що викликали його аварійний технічний стан;

б) мобілізації кращих засобів і методів для виконання робіт, достатньо перевірених теорією і практикою.

Поряд з проведенням робіт по зміцненню на самому пам'ятнику у кожному випадку слід вивчити можливості протидії і попередження дальшого руйнування та вжити можливих заходів по усуненню або знешкодженню факторів, що викликають руйнування пам'ятника.

100. До складу ремонтно-реставраційних робіт входять і роботи по пристосуванню пам'ятників (реконструкція), які визначаються завданнями сучасного використання і поліпшення експлуатаційних умов, пов'язаних з потребою внесення обмежених змін без порушення художньо-історичної цінності пам'ятників.

Основною умовою робіт по пристосуванню є недопущення шкоди, спотворення і знищення художньо-історичної цінності як пам'ятника в цілому, так і в його окремих частинах.

До типових робіт по пристосуванню відносяться: сантехнічні, електроосвітлювальні, внутрішнє перепланування, внутрішній благоустрій, впорядкування території та ін.

101. Ця Інструкція в частині провадження ремонтно-реставраційних робіт не передбачає особливих умов, що викликаються специфікою пам'ятників архітектури, які знаходяться в різних кліматичних поясах і мають особливий характер матеріалів, конструкцій тощо. Ці умови як доповнення до цієї Інструкції розробляються управліннями в справах архітектури союзних республік і затверджуються Головним управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ

102. Звичайно прийнята класифікація будівельно-ремонтних робіт на поточний, капітальний та аварійний ремонт поширюється на ремонтно-реставраційні та реставраційні роботи тільки щодо фінансування та строків виконання.

Оформлення проектно-кошторисної документації та наукової звітності провадиться відповідно до класифікації робіт, встановленої цією Інструкцією. Проведення робіт по кожному виду обумовлено поданням певного переліку документів.

А. По реставраційних роботах

103. Для провадження реставраційних робіт установа, що використовує пам'ятник архітектури, зобов'язана в строк не менший ніж за 1,5 місяця до початку робіт направити через місцеві органи охорони пам'ятників у відділи охорони пам'ятників управління в справах архітектури союзних республік і міст Москви, Ленінграда і Києва такий матеріал:

а) заяву з зазначенням бажання провести реставраційні роботи і довідку про асигновані для цієї мети суми;

б) акт технічного стану пам'ятника архітектури в двох примірниках з додатком дефектної відомості та вичерпної фотофіксації;

в) пропозиції про намічені реставраційні роботи з короткими історичними відомостями про пам'ятник.

104. Одержавши зазначену заявку, відділи охорони пам'ятників управління в справах архітектури союзної республіки та міст Москви, Ленінграда і Києва складають реставраційне завдання на проведення реставраційних робіт, визначають їх обсяг та характер, рекомендують заявникові науково-реставраційну майстерню для виконання проекту реставрації та реставраційних робіт, а також видають дозвіл за формою № 13 (див. додаток 20) на право провадження наукового дослідження пам'ятника і підготовки науково-технічної документації на реставрацію пам'ятника.

П р и м і т к а. В разі належності пам'ятника до категорії загальносоюзного значення реставраційне завдання та дозвіл (додаток 20) на провадження дослідження пам'ятника видає Головне управління охорони пам'ятників архітектури.

105. Для реставраційних робіт незалежно від їх обсягу встановлюються дві стадії проектування:

а) проект реставрації з кошторисно-фінансовими пропозиціями;

б) робочий проект реставрації з кошторисно-фінансовими розрахунками.

П р и м і т к и: 1. Обсяг проектно-кошторисної документації на кожній стадії проектування встановлюється для кожного окремого випадку реставраційним завданням.

2. За особливим дозволом управлінь в справах архітектури союзних республік допускаються випадки поєднання стадій проектування.

106. При наявності зазначеного дозволу на підставі реставраційного завдання складається проект реставрації; останній подається на затвердження в двох примірниках та включає в себе таку документацію:

а) архітектурно-археологічний обмір пам'ятника архітектури;

б) проект реставрації (плани, фасади, розрізи і деталі), який є графічним вираженням основної ідеї реставрації пам'ятника, що базується на попередньому обслідуванні пам'ятника архітектури та вивченні історичних джерел;

в) вичерпну пояснювальну записку з аналізом пам'ятника в частині конструктивній, художній, історичній, що обґрунтовує проект реставрації пам'ятника, відображує дослідні дані по пам'ятнику, одержані в результаті розкопок, розкриттів та пошуків, що підтверджена вичерпною фотоілюстрацією, а також указує на необхідність додаткових досліджень, якщо цього вимагає дальша робота;

г) кошторисно-фінансові пропозиції;

д) акт технічного стану пам'ятника, у якому визначається процент втрати його елементів і конструкцій щодо загального об'єму пам'ятника (акт підписується представниками органу охорони пам'ятників архітектури, що видав реставраційне завдання, організації, що використовує пам'ятник архітектури, та майстерні, яка складає проект реставрації);

е) проекти освітлення, опалення, водопроводу, каналізації та ін., якщо вони передбачаються реставраційним завданням.

Примітка. В окремих випадках проект реставрації може і не мати в повному обсязі проектних креслень усього пам'ятника і обмежуватись окремими кресленнями частини пам'ятника та фотографіями з описом науковообґрунтованих робіт.

107. Залежно від значимості пам'ятника архітектури, проекти реставрації затверджуються після розгляду їх Вченою радою, відділами охорони пам'ятників архітектури управлінь в справах архітектури союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва або Головним

управлінням охорони пам'ятників архітектури Комітету в справах архітектури при Раді Міністрів СРСР.

Примітка. При наявності у проекті реставрації елементів містобудівного значення проект затверджується після розгляду його на спільних засіданнях Вченої ради та Архітектурних рад (Комісії).

108. Дозвіл за формою № 14 (додаток 21) на право провадження реставраційних робіт видається заявникові тільки після затвердження проекту реставрації.

Примітка. Один примірник проекту реставрації залишається у справах органів охорони пам'ятників за місцем затвердження, а другий видається заявникові разом з дозволом за формою № 14.

109. Робочий проект реставрації може виконуватись і в процесі реставраційних робіт і повинен відображувати всі дані, одержані в результаті провадження реставраційних робіт.

110. Затвердження робочого проекту реставрації здійснюється відповідно до § 107 Інструкції. Допускається затвердження його частинами в міру виготовлення, у зв'язку з ходом реставраційних робіт у натурі.

Примітка. В окремих випадках за особливим дорученням Головного управління охорони пам'ятників архітектури та управлінь у справах архітектури союзних республік затвердження робочого проекту може бути доручено за місцем провадження робіт місцевим органам в справах архітектури.

111. В окремих випадках дослідження пам'ятника архітектури може мати на меті тільки наукові цілі, а не підготовку документації для практичної реставрації пам'ятника. В такому випадку дозвіл (форма № 13, додаток 20) на провадження обслідування пам'ятника архітектури в наукових цілях видається заявникові при додержанні ним ряду умов, що забезпечують зберігання досліджуваного пам'ятника архітектури.

Для одержання дозволу на дослідження пам'ятника архітектури в наукових цілях необхідно подати такі дані:

а) мотивовану заяву про необхідність проведення дослідження, його мету і завдання;

б) план дослідження з доданими схематичними кресленнями досліджуваного пам'ятника та зазначенням

місць зондажів, розкопок, розкриттів та ін. у двох примірниках;

в) ім'я, по-батькові та прізвище відповідального дослідника і перелік його попередніх самостійних робіт по вивченню і дослідженню пам'ятників архітектури;

г) гарантійне зобов'язання установи про приведення пам'ятника архітектури або території навколо нього у попередній вигляд, змінений у зв'язку з зондажами і розкопками;

д) довідка за підписом головного бухгалтера установи про матеріальне забезпечення робіт як по розкриттю, так і по приведенню досліджуваної будівлі та її території в попередній вигляд.

П р и м і т к а. Проведення археологічних розкопок у межах охоронної зони провадиться по відкритому листу на право археологічних розкопок, що видається Академією наук СРСР, але при обов'язковому підтвердженні його Комітетом у справах архітектури при Раді Міністрів СРСР або Управлінням у справах архітектури союзної республіки, спеціальним дозволом (див. додаток 20, форма № 13).

112. Після закінчення реставраційних робіт провадиться прийом-здача робіт відповідно до § 80 цієї Інструкції, а організація, що виконувала реставраційні роботи, зобов'язана подати до органів охорони пам'ятників не пізніше трьох місяців після закінчення робіт звіт про реставрацію пам'ятника.

113. Звіт про реставрацію пам'ятника архітектури складається з:

а) додаткового науково-дослідного матеріалу, виявленого в процесі провадження реставраційних робіт і не висвітленого в пояснювальній записці до проекту реставрації;

б) відомостей про методи провадження робіт з їх обґрунтуванням та даних про досягнуті результати і застосовані будівельні матеріали;

в) фотодокументації, що ілюструє весь процес реставраційних робіт по елементах пам'ятника до провадження робіт, у процесі та після закінчення реставраційних робіт.

114. Звіти про найбільш значні реставраційні роботи розглядаються Вченими радами.

Б. По ремонтно-реставраційних роботах

115. Для провадження ремонтно-реставраційних робіт установа, що використовує пам'ятник, зобов'язана у строк не менш ніж за 1,5 місяця до початку робіт подати через місцеві органи охорони пам'ятників до відділів охорони пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік такі матеріали:

а) заяву з докладним зазначенням характеру ремонтно-реставраційних робіт і довідку про асигновані на ці роботи суми;

б) акт технічного стану пам'ятника архітектури з вичерпною фотоілюстрацією та дефектну відомість з переліком намічених робіт;

в) кошториси.

116. Після розгляду поданої документації відділи охорони пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва:

а) видають дозвіл на право провадження ремонтно-реставраційних робіт (форма № 14, додаток 21) або

б) встановлюючи необхідність більш глибокої розробки методу, технології та конструктивних рішень по ремонтно-реставраційних роботах, складають ремонтно-реставраційне завдання та вимагають від заявника подання технічного проекту, на розробку якого забезпечують їх дозволом (за формою № 13, додаток 20).

117. По ремонтно-реставраційних роботах встановлюється одна стадія проектування, а у разі пристосування пам'ятника може бути дві стадії: проектне завдання і техно-робочий проект.

118. Техно-робочий проект на ремонтно-реставраційні роботи, у тому числі на роботи по консервації і пристосуванню, подається на затвердження в двох примірниках і складається з таких документів:

а) графічні матеріали (креслення),

б) мотивована пояснювальна записка,

в) акт технічного стану пам'ятника з встановленням процента втрат від загального об'єму пам'ятника (див. § 106 цієї Інструкції),

г) архітектурний обмір,

д) уточнені кошториси.

П р и м і т к а. В окремих випадках техно-робочий проект на ремонтно-реставраційні роботи може не мати архітектурного обміру та графічних креслень і може бути обмежений описовими та фотографічними матеріалами. Перелік документів встановлюється ремонтно-реставраційним завданням.

119. Техно-робочий проект на ремонтно-реставраційні роботи затверджується відділами охорони пам'ятників управлінь у справах архітектури союзних республік та міст Москви, Ленінграда і Києва, а в разі необхідності — після розгляду Вченими радами. Водночас з видачею затвердженого технічного проекту видається дозвіл на провадження ремонтно-реставраційних робіт за формою № 14 (додаток 21).

П р и м і т к и: 1. Один примірник технічного проекту залишається у справах відділу охорони пам'ятників, а другий видається заявникові.

2. В разі виконання складних і відповідальних робіт по консервації пам'ятників загальносоюзного значення, які можуть спотворити їх, технічний проект консервації з спеціальним висновком Вченої ради відділу охорони пам'ятників республіканського управління в справах архітектури надсилається Головному управлінню охорони пам'ятників архітектури на розгляд і затвердження.

120. Після закінчення ремонтно-реставраційних робіт провадиться прийом-здача робіт відповідно до § 80 цієї Інструкції, а організація, що провадила роботи, зобов'язана подати до органів охорони пам'ятників не пізніше трьох місяців після закінчення робіт звіт по ремонтно-реставраційних роботах.

Звіт по ремонтно-реставраційних роботах складається з:

- а) опису характеру виконаних робіт та їх вартості;
- б) фотознімків пам'ятника в цілому та його деталей у процесі та після провадження робіт;
- в) креслень, що фіксують і відображують виконані роботи.

121. Нормування ремонтно-реставраційних та реставраційних робіт, за винятком робіт, що мають загальнобудівельний характер, провадиться на основі місцевих норм на ремонтно-реставраційні та реставраційні робо-

ти, що розробляються на місцях і затверджуються виконками Рад депутатів трудящих, а в містах Москві, Ленінграді, Києві — Управліннями у справах архітектури цих міст.